

פסחים

פרק א'

משנה א': אור לארבעה עשר בודקין את החמין לאור הנר.

ואיתא על זה בגמרא דלכך לא תני ליל ארבעה עשר משום דלישנא מעליא נקט. ראמר ריב"ל: לעולם אל יוציא אדם דבר מנונה מפיו. שהרי עיקם הבתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מנונה, שנאמר (בראשית ו'), מן הבחמה הטהורה ומן הבחמה אשר איננה טהורה.

והנראה לומר דמה שאמרו כאן שלילה הוא לשון שאינו נקיה, והו לא דק מפני שבלילה החושך שולט, אלא מפני שבלילה אין זמן של מצוה, כמו שאין מסריבין קרבנות בלילה ואין מצות הפילין וציצית נוהנין בה. ויש בה שליטה של חושך רוחני. ולפיכך אמרו כאן כיון שכמצות הנוהגות בפסח המצוה הראשונה מהם מתחילין מבלילה, כמו שאמרו באן שמצות הבדיקה היא בלילה, לפיכך אמרו בלשונם הנקיה שבלילה זו יש בה אור כמו דכתיב: כי נר מצוה וזתו נר רוחני המאיר להנשמה ומפני שבלילה זו המצוה מאירה אותה, אפשר לומר עליה אור לארבעה עשר.

והנה הראב"ד כתב דמשום הכי נקט אור לומר שבתחלת הלילה שיש בו אור עדיין ראוי לברוק ברי שלא יתשל או שלא ישבח, וביון דאותה שעה קושטא הוא שיש בה אור תנא אור משום לישנא מעליא ולא תנא בתחילת ליל י"ד בודקין את החמין. ואם לא מפני טעם זה משום לישנא מעליא לא היה שם התנא חשך לאור, ומכאן אתה למד שהבדיקה צריך להקרימו עם אור היום ברי שלא יתשל.

שם: אור לארבעה עשר בודקין את החמין לאור הנר.

והנה איתא על זה בגמרא פסחים ו' ע"ב: הבורק צריך שיבטל. — והנה איתא על זה בר"ן הביטול הזה מדין הפקר הוא, ואע"ג דהפקר כי האי גוונא לא מתני, משום דאמרין בגמרא דמיטלו כלכו, וכודאי דלענין הפקר מכונו הפקר כלכו לא מהני דברים שבלב אינם דברים, הבא שאני לפי שאינו ברשותו של אדם אלא שעשאו הבתוב כאלו הוא ברשותיה ומשום הכי בגלוי דעתא בעלמא דלא ניחא ליה דלהוי זכותא בנויח בלל סני.

והנראה לומר בזה עוד טעם, דהנה הא דהפקר בלב לא מהני, זהו משום דאמרין דכל זמן שלא הוציא בשפתיו בפני עדים שהפקיר אפשר הוא שלא נמד בלב נמור להפקירו, בי האדם עלול שעולים מחשבות רבות בלבו אך אין אלו דברים של קיימא כי כשם שחם עולים כך הם יוצאים, אבל באן ביון דמצוה קא עביד תלינן שמי שמפקיר בלבו הוא עושה בן בלב נמור ולפיכך יש ממשות למחשבה זו. שהרי כבר ביאר הרמב"ם בפ"ב מגירושין ה"כ דלכך אפשר לכ"ד לכוף לאדם שיגרש את אשתו, אע"ג דבנט בעינן שיהיה ברצונו, זהו משום דאמרין דרצונו הפנימי לשמוע דברי חכמים, ומח שאינו רוצה ליתן את הגט זהו דק מחמת יצרו שתקפו עליו וכיון שהוכה ער שתשש יצרו ואמר רוצה אני בכך גרש לרצונו. — והנה אם בזמן שהוא צווח ואמר שאין הוא רוצה לעשות כפי דין התורה אמרין דרצונו הפנימי הוא להיפקד. א"כ כודאי שמי שמחשבתו היא לעשות כפי מצות התורה כודאי הוא שאמרין שכן הוא מחשבתו הפנימית והוא עושה בן בלב נמור ולא בעינן לזה לא שום דבור ולא שום עדים.

וכבר ביארו בזה מה ראיתא בשילהי תנינה: פושעי ישראל מלאים מצות כרמון. דכתיב (שח"ש ר'): כפלה חרמון דסתך, אל תסרי דסתך אלא דיקנין שבך מלאים מצות כרמון. — והנה קשה אם כה טובים המה מפני מה המה נקראין בשם פושעי ישראל. וביארו בזה דכאן לא נאמר עושין מצות כרמון, משום דאלו הפושעים בודאי לא מקיימים את המצות בפועל, אלא נאמר מלאים מצות כרמון, היינו שיש בהם נטיות טובות ורצון יפה לקיים את כל המצות של התורה, ורק היצר הרע מעכבן שלא יוכלו להוציא לפועל את חטוב הטמון אצלם כרות, וכזה שפיר הם דומין לרמון, כי הרמון מבחוץ אינו נראה יפה, ומראהו כרבר קשה שאין בו שום טעם וריח. ורק כשפותחין אותו אז יראה הנרעינים שבו שיש בהם טעם וריח, כן אלו פושעי ישראל כל מי שמסתכל בהם על הצד החיצוני שלהם אין מראיהם עולה יפה, אבל מי שיש בכחו לחדור לתוך עומק נפשם הוא יראה את השפע הרב של תכונות ושאיות טובות הנמצאות שמה.

שם: אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר.

והנה איתא על זה כרע"ב: אית דמפירי טעמא דבריסקה כרי שלא יעבור על בל יראה וכל ימצא אם יהיה חמץ בכיתו בפסח, ואע"ג דבכטול בעלמא סני חוששין שמא ימצא גלוסקא יפה וימלך על כטולו זיחשוב עליה לאכלה ויעבור עליו על בל יראה וכל ימצא. הלכך בודקים את החמץ כרי לבערו מן העולם.

והנה איתא על זה „כתום' יו"ט" דלכך בזה שיחשוב עליה לאכלה יעבור בזה על בל יראה וכל ימצא במחשבה בעלמא, זהו משום דכמו שכבטול בעלמא דהיינו מה שיחשוב בלכו כאלו הוא עפר סני בכך אעפ"י שלא הוציא בשפתיו כלום, הכי נמי במחשבה בעלמא תוור מכטולו וזוכה כה דמחשבה מכטלת מחשבה.

והנה מהדברים האלו יהיה יוצא לנו דבר חדש, דמה דאמרינן דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומחשבה רעה אינו מצרפה למעשה, זהו דאף שאין מצרפין מחמת עצמה מחשבה רעה למעשה, אבל לכל הפחות זה יש בכתה לכטל את הזכות של איזה מחשבה טובה שחשב מתחלה כדבר הזה, שהרי כאן חזינן שהמחשבה הרעה שחשב לאכול את החמץ מכטלת את המחשבה הטובה מה שביטל מתחלה את החמץ, וככונן דא אמרינן שמחשבה מכטלת מחשבה.

אבל באמת יש לפקפק על דברי התוס' יו"ט" האלו, כי כבר תכאנו לעיל דברי הר"ן דלכך מהני באן דברים שבלב מח שחישב לכטל את החמץ משום דהחמץ מצר עצמו הוא כעפרא בעלמא, וא"כ שפיר דרין הוא שדברים שבלב יהיו מועילים לכטל את החמץ, משום דרין התורה מסייעו למחשבתו, אבל איך יהיה מהני דברים שבלב כמה שירצה לקיים את החמץ, והרי המחשבה הזאת היא להיפך מדין התורה, ומחשבה זו הרי היא אינה בלום. אלא העיקר צריכין אנחנו לומר דלכך מהני מחשבה זו שיהא עובר בכל יראה, משום דביון דהחמץ מוטל ברשותו כיון שחשב לקיים אותו הרי החצר זוכה כעבורו והוי כמי שעשה תיכף סנין בהחמץ הזה.

שם: אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר.

והנה כמו שבבדיקת חמץ בעינן שתחא הכדיקה לאור הנר, כמו כן מצינו בבדיקה אחרת שהיא כזו. וזהו מה שאמרו בכרכות ה' ע"א: אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש כמעשיו, שפשפש ולא מצא יתלה בכיטול תורה. — והנה כבר הקשו המפרשים על זה דאם יש לתלות שיש בידו עבירה של כטול תורה היאך אמרו שפשפש ולא מצא עבירות בידו, והנראה לומר דהענין בזה הוא כן. דהנה כמו שבבדיקת חמץ בעינן שבבדיקה תהיה לאור הנר ואם לאו אין זו בדיקה, כן בעת שהאדם בודק במעשיו אם אין בהם דבר האסור צריך הוא לברוק את זה כנגד האור, והאור היפה לזה היא התורה דכתיב: כי נר מצוה ותורה אור. — ובשעה שיש ביד האדם אור התורה אז ימצא תיכף

את הצד הפגום שבו. ואם אין האדם מוצא את הצד הפגום שבו זהו אות שאין בידו אור התורה.

והנה אין אדם זוכה לאורה זו כי אם אחרי יגיעה רבה בתורה, ואם האדם לומר בלי יגיעה לא יעלה הרבר הזה בידו, וכן מצינו במדבר רבה פ"ד: מפני מה נענש דוד שנתעלם המקרא מעיניו מפני שקרא לרבני תורה ומידות, שאמר (תהלים קי"ט): ומרות היו לי חסיד וגו' אמר לו הקב"ה: ד"ת שכתוב בהן (משלי כ"ג): התעיה עיניך בו ואיננו אתה קורא אותן ומידות הרי אני מכשי"ך ברבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותן כרכתיב (במדבר ז'): ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו, ואיהו אחייה כענלא. — וכיארזו המפרשים שהענין בזה הוא לפי שאמרו במדרש הטעם של נשיאות הארון בכתף בכדי לחוריע שאין התורה נקנית אלא ביגיעה רבה, ומפני שלא ידע הרבר הזה בא לכלל טעות לומר שהתורה היא דבר קל ואינה אלא כזמר בעלמא, הרי דמי שהוא לומר תורה בלי יגיעה והוי בעיניו כדבר של זמר הוא עתיד להכשל גם בדברים היותר פשוטים, ולימוד כזה נחשב בעין בטול תורה, ולכן שפיר אמרו דאם פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה, זהו לומר שאף אם האדם הזה קובע עתים לתורה ודומה בעיניו שאין בו חמטא של בטול תורה בכל זה יתלה שיש בידו החמטא הזה, משום דכיון שאין מוצא העבירות שלו זה מראה שאין הוא לומר התורה ביגיעה ולפיכך אין אור התורה בידו, ומבלי האורה הזאת אי אפשר לו לברוק במעשיו ולמצוא את הרברים הפגומים שיש בידו.

והנה ברין בריקה איתא ברמ"א באו"ח תל"ג סעיף י"א: דכל אדם צריך לכבד חרדין קודם הבריקה. — והטעם אפשר לומר דבחרר שאינו נקי אי אפשר להרגיש את הפרודין חסנינים של חמץ המפוזרים בתוכו, ורק כשמבכדין את החרר אז מרגישין את הפרודין היותר קטנים, וזו דומה לבגד שהוא נקי ומלובן יפה שאפשר להרגיש בו את הכתם היותר קטן, וכן כענין הזה דומה הוא בשעה שהאדם בא לפשפש במעשיו, היינו שאי אפשר לו להרגיש את הצד הפגום שבו בשעה שהוא מלא בהרבה דברים פגומים, ורק כשהוא מנקת את עצמו היטב מתחלה אז כשיפשפש במעשיו יראה גם את הרברים היותר קטנים.

משנה ב': אין חוששין שמא גררה חולדה מכית לבית וממקום למקום, שאם כן מחצר לחצר ומעיר ולעיר אין לדבר סוף.

היינו שאין חוששין כשכבדס זוית זו ובא לברוק זו שמא בינתים גררה חולדה חמץ למקום הברוק וצריך לחזור ולברוק. שאם כן שבאת לחוש לכך הרי גם מחצר לחצר יש לחוש שמא גררה חולדה מחצר שאינו ברוק לחצר הברוק ואין לרבר סוף. זהנה חסשו בתום' על זה: והא מרישא שמעין דקתני: כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בריקה. — הרי דלא חיישינן שמא גררה חולדה חמץ כאן ממקום שמכניסין בו חמץ. — והנראה לומר בזה כן דהנה ברישא במקום שאין מכניסין בו חמץ שפיר אמרינן דמחמת החששא הרחוקה הזאת אין לנו לחטיל עליו חובת הבריקה, אבל כאן הרי מוטל עליו חובת הבריקה שהרי מקום שמכניסין בו חמץ הוא, ובזה שפיר יש מקום לומר דכיון שחל עליו חובת הבריקה צריך הוא לעשותה באופן היותר מועיל שלא תהיה בה שום חשש של שמא גררה חולדה, ובעינן שהרבה בני אדם יברקו את כל הבית בשעה אחת. ולפיכך אמרו שאי אפשר לנו להזהר מן החששא הזאת, דא"כ יש לנו לחוש מחצר לחצר ומעיר לעיר ואין לרבר סוף.

והנה כעין סברא זו אפשר לנו לומר גם בענינים אחרים, דהנה אין אדם ניצול בכל יום מאבק עבירה, אבל אין בזה רעה במדה גדולה מפני שאין הקב"ה דן את האדם על אבק עבירה. אבל זהו רק באדם שאין לו אלא אותו האבק בלבד, אבל באדם שיש בו מנופו העבירה והוא בא לטהר את עצמו ע"י תשובה. אם ישאר בו מאותו האבק אין